

Sőregi Zoltán*

Kerékpáros csapatok az Osztrák–Magyar Monarchia közös alakulatainak kötelékében **II. rész**

A szerző – tanulmánya első részében – a kerékpáros katonai egységek megjelenését, és az osztrák–magyar közös hadseregbe történő integrálását mutatta be. 1870-től, a századfordulóhoz közeledve különféle kerékpártípusokat próbáltak ki, ennek ellenére az osztrák–magyar hadseregben az első három kerékpáros század csak az 1909 őszi hadgyakorlatokon kapott szerepet. Ezek a századok azonban még nem képezték a hadsereg szervezetszerű részét, az önálló alakulatokat a hadtestek csak a nagy gyakorlatok időtartamára állították fel. A századok szervezetszerűvé tétele 1911-ben történt. A szerző beszámolt az egységek első bevetéseiről, egyenruházatáról és felszereléséről. A tanulmány második, (záró) része korabeli dokumentumok felhasználásával mutatja be a Monarchia harcoló kerékpáros alakulatainak tevékenységét, megemlékezve azon személyekről, akik az első világháború után meghatározó szerepet játszottak a honvédség kerékpáros csapatnemének kialakításában és alkalmazásában.

AZ ELSŐ BEVETÉSEK

Az első világháború kitörésekor a kerékpáros századokból alakított zászlóaljat az Olaszország elleni műveletekre készítették fel. A monarchia számára azonban a háború nem a délnyugati arcvonalon kezdődött, ezért a mozgósítást követően 1914. augusztus 2-án a négy vadász kerékpáros század békehelyőrségeiben berakodott, menet közben zászlóaljja egyesült, és Maribor–Graz–Wien–Lundenburg menetvonalon Oświęcimbe¹¹ vonult, ahol augusztus 5-én a 7. lovas hadosztályhoz csatlakozott. A zászlóalj parancsnokává

Schöner Odiló századost¹² nevezték ki. Első feladatuk hadműveleti felderítés volt, közben augusztus 15-én a lengyelországi Morawica-nál átestek a tűzkeresztségen, s még aznap az ugyancsak lengyelországi Kielcénél harcba léptek, mint hadosztályelővéd. Ezt követően a zászlóalj utóvédként tevékenykedett, közben a nehéz terepviszonyok miatt ideiglenesen többször meg kellett válniuk a kerékpárjaiktól. A zászlóalj a lovashadosztály alárendeltségében töltött 17 nap alatt 395 km-t menetelt. Ezt követően közvetlenül a lovashadosztályt is magába foglaló Kummer hadseregcsoportnak¹³ rendelték alá, fő feladatuk önálló felderítés és biztosítás volt, majd augusztus 31-étől a hadseregcsoport Landstrum-gyaloghadosztályainak (95. és 106.) alárendelt-

6. ábra. Kerékpáros járóverseny 1913-ban az olaszországi Görzben (Gorizia) (Forrás: HIM/107 490)

* Szakíró. ORCID: 0000-0003-0222-3470

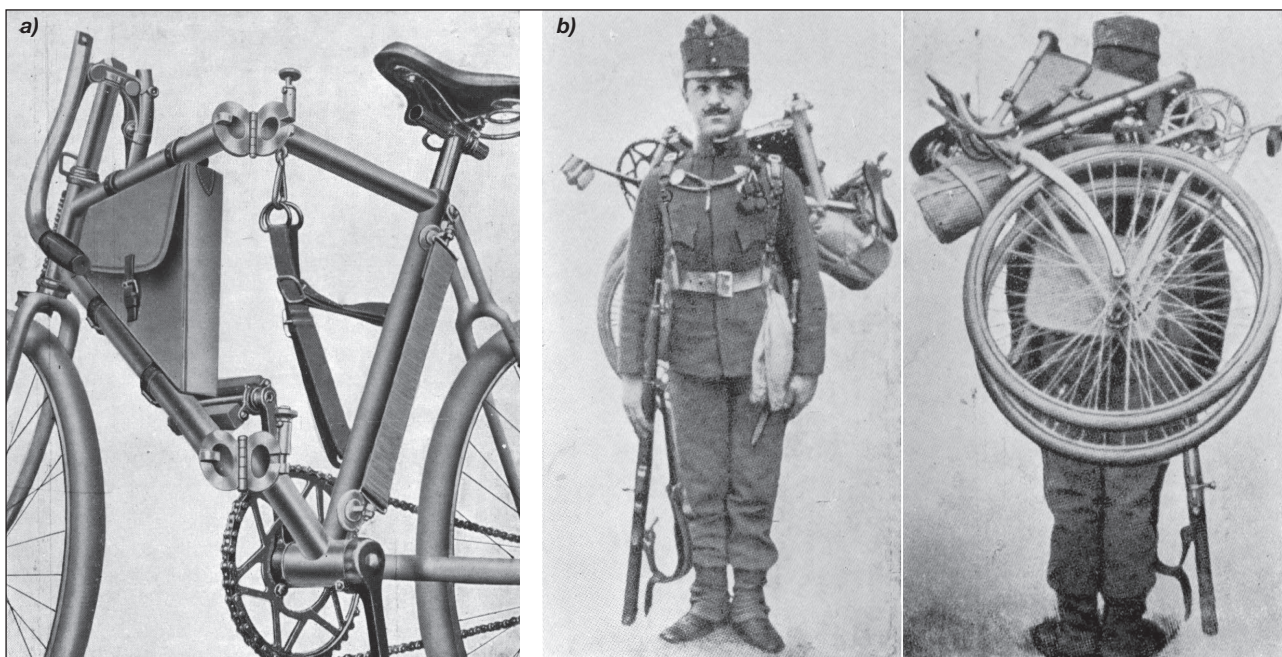
7. ábra. Tókes Béla főhadnagy, a császári és királyi kerékpáros zászlóalj 11. kerékpáros vadászszázadának alantos tisztje. Egyenruhájának érdekessége a sapka oldalán látható zsákmányolt orosz sapkarózsza, a „a Cár szeme” gyalogsági sapkajelvény [14]

ségében tevékenykedett. Szeptember 25. és november 2. között a császári és királyi 9. lovashadosztály kötelékébe helyezték, majd rövid pihenőt követően november 29-től a VI. hadtest alárendeltségébe került. Itt a zászlóalj – a mozgóharcok befejeztével – Gorlice közelében először került a lövészárokbá, ahol a császári és királyi 17. gyalogezrednek rendelték alá. December 30-án éjfél előtt ellentámadással visszafoglalta a jobb oldalon elhelyezkedő zászlóalj visszavonulása miatt átmenetileg felhagyott régi állásait, ennél az éjjeli támadásnál egy orosz alezredest és 480 orosz katonát fogott el, két felmálházott géppuskát és 16 málhás állatot zsákmányolt. Sajat részről Tókes Béla 11. vadászszázadbéli főhadnagy¹⁴ (7. ábra) és 15 vadász halt hősi halált. A támadás során a zászlóalj jobb szárnyán lévő Bodnár László szakaszvezető szakasza váratlan ellenséges tüzet kapott. Szakaszával parancs nélkül rohamot intézett a támadók

irányába, és elűzte az ellenséget. A nap folyamán Bodnár szakasza újból oldaltüzet kapott, amely már az egész zászlóalját veszélyeztette. Bár Bodnárnak már csak 18 embere volt, ezeket fedve visszavonta, magához vette az arcvonal mögött talált 30 népfelkelőt, majd átvette a parancsnokságot egy oldalt talált Landwehr szakasz fölött is, és az így megnövekedett csapatával megrohmozta az ellenséget, azt elűzte és állását elfoglalta. Bátor és kezdeményező magatartásáért megkapta az Arany Vitézségi Érmét.

1915-ben az alakulat új feladatokat kapott, az év első négy hónapjában téli állásharcokban vett részt a VI. és IX. hadtestek kötelékében. Ehhez január 24-én leadta kerékpárjait, és hegyi zászlóaljjá alakult át. Március 5-én a lengyelországi Polnaban a 39. honvéd hadosztály kötelékébe lépett, részei felváltva árokszolgálatot láttak el. Az olasz hadba lépést követően (1915. május 23.) a zászlóaljat az újonnan megnyíló délnyugati harctérre szállították. Itt a kerékpáros jelleget a terep sajátosságai és a feladatok sajátosságai miatt teljesen elveszítették: a VI. hadtest kötelékében, majd július 21-től a második isonzoí csatában,¹⁵ a VII. hadtest jobb szárnyán – egy támadó csoport részeként –, a Monte San Michele magaslatot kellett visszafoglalnia. A zászlóalj a támadás kezdeti sikerei után az oldalába és hátába kapott olasz tüzérségi tűz következtében kifulladt. Miután a támadó csoportnak sem sikerült az egyéb erőivel birtokba vett Monte San Michele-t megtartania, az est beálltával a kerékpáros zászlóalj is visszavonult¹⁶. (A zászlóalj részvételéről Schönner Odilo később „A kerékpáros zászlóalj szerepe a második Isonzoí csatában” címmel írt tanulmányt a Magyar Katonai Szemle 1933. I. negyedévi számában.) Ezt követően – az augusztus 10-én történt vasúti elszállításáig – az alakulat árokszolgálatot teljesített, (az ott eltöltött 22 nap alatt csak három napon menetelt kerékpáron összesen 67 km-t, 19 napon át állásharcokban vett részt) az állandó olasz tüzérségi tűzben naponta nagy veszteségeket szenvedett. Ezt követően Tirol tartományi védőparancsnokságának mozgó tartalékaul osztották be őket, ahol más alakulatokkal együtt a 20. és 24. kerékpáros századokat vetették be a Monte Piano hegy lejtőin vívott nehéz harcokba. Augusztus 13-án a 20. kerékpáros század

8. ábra. M10 mintájú Steyr kerékpár, középen a csuklópánttal a) kerékpáros menetkészen, hátán a kerékpárral b) [13]

9. ábra. A grazi Waffenfabrik gyár 97. sorszámú összecukható katonai kerékpárja összehajtott állapotban a), nyitott állapotban útrakészen b), lazított csuklópánttal és bőrszíjjal c) [14] [15] [17]

a völgyállásokat megtisztította az ellenségtől, a 24. kerékpáros század pedig a Piano lejtőin az ellenséget eredeti állásaiba visszaszorította. A század parancsnoka, Klaus Kálmán főhadnagy¹⁷, 17 vadással együtt elesett. Temetéséről zászlóaljparancsnoka így írt: „17 h 45 I-kor a bajor alpesi hadtest, a Pustertali hadosztály és az 56. hegyi dandár küldöttségeinek jelenlétében és a bajor testőrezred zenekarának közreműködésével megadjuk a végtisztességet Tirol földjének védelmében elesett Klaus Kálmán főhadnagynak, kinek holttestét századának egyik szakasza ellentámadással visszahozta az ellenség soraiból, hol a roham alkalmával szívővésszel elesett.” [7; 45. o.]

Augusztus 17-én a két század bevonult Toblach-ba¹⁸, ahol a zászlóaljat a soraiban fellépő kolera miatt elkülönítették, a karantén 28-áig tartott. A következő hónapban német alakulatok kötelékében állásharcokat vívtak Sexten¹⁹ környékén. Az ott zajlott események közül kiemelhető a szeptember 6-i olasz támadás, amikor a zászlóalj balszárnyán, a 2393 méter magas Rotheek-en állásban lévő 20. és 29. kerékpáros századot három olasz zászlóalj megtámadta, és az ún. China-nyergen betört az állásaikba, de a tartalékok ellentámadása az ellenséget visszavetette. [8] Ez alkalommal a zászlóalj öt olasz tisztet és 309 olasz katonát ejtett fogságba, két géppuskát zsákmányolt. Saját részről Lerch Antal főhadnagy a 20. és Obst Kamilló főhadnagy²⁰, a 29. kerékpáros század parancsnoka, valamint négy vadász hősi halált halt, 25 fő pedig megsebesült [9] (Figyelemre méltó, hogy az olasz harctérre került zászlóalj rövid idő alatt három századparancsnokát veszítette el, amely jól mutatja, hogy milyen veszteségek érték a térségben harcoló osztrák–magyar csapatokat). A zászlóaljat ezt követően egészen az év végéig Trient²¹ környékén alkalmazták századonként, az állásokban lévő csapatok megerősítésére vagy felváltására. 1915 decemberében pihenőben voltak, illetve a pótlásként kapott személyi állományt képezték ki.

1916-ban a kerékpáros zászlóalj továbbra is a mellékhadszíntérnek nevezhető tirol frontszakaszon tevékenykedett, jellemzően századonként előre tolva, és az állásokban rendszeresen váltva egymást. A kisebb ellenséges rajtütések és a tűzérési tűz következtében veszteségeket is szenvedtek. Május 13-án kivonták őket az arcvonalból, Trientbe vonultak, ahol a hadvezetés által május 15-én megindítani tervezett offenzívához szükségesnek látott átszervezéseket hajtották végre. A zászlóalj vegyes összetételű vonatát, amely addig 8 db tehergépkocsiból, 40 fogatolt országos járműből és 37 málhás állatból állt, teljesen átszervezték. A régi vonatból csak a fogatolt hegyi mozgókonyhák és 20 málhás állat maradt meg, ezek mellé a zászlóalj 15 vadonatúj tehergépkocsiból álló gépkocsioszlopot kapott, hogy a Pó-síkságra történő kijutáskor mozgókonyhása fokozottabb legyen, és mozgó tartalékkal alkalmazhassák. A tervezett támadás végül – részben az orosz fronton június 4-én megkezdődött Bruszilov-offenzíva miatt – kifulladás, a tirol arcvonalszakasról erőket vontak el, a zászlóaljat egy hátrább lévő, rövidebb állásba rendelték. Itt ideiglenesen megerősítették az 1. honvéd kerékpáros századdal. Az öt század számára újra állásharcok és tartalékban állomásozások váltogatták egymást, majd a

július 21-ről 22-re végrehajtott erőtetett éjjeli menet után, a zászlóalj a Travnigolo-patak mindkét partján, Buso del Oro (1932 magassági pont) – Dossaccio (1836 m. p.) vonalában a 9. hegyi dandár kötelékében foglalt állást. A zászlóalj felváltás nélkül ott maradt tíz hónapon keresztül a maga építette állásaiban. Ez idő alatt a legkiemelkedőbb hadított a november 3-án éjjel végrehajtott támadással a Colbricon (2608 m. p.) magaslat birtokba vétele volt. A rohamcsapat magját a kerékpáros zászlóaljnak (11., 24. és 29. kerékpáros századtól) egy zászlósból és 40 kerékpárosból álló rohamszakasza alkotta, emellett a IV/87. és a IV/12. zászlóaljokból összeállított egy-egy szakasz vett részt a támadásban, Kiss János százados²² parancsnoksága alatt. A kerékpáros rohamszakasz vesztesége: Fábián István zászlós²³ szakaszparancsnok, négy kerékpáros halt, és 17 sebesült²⁴. Jól mutatja a kerékpáros zászlóalj alkalmazásának jellegét Schönner Odilo jelentése: „Kiss János a 11. század parancsnoka 40 önként jelentkező kerékpárossal visszafoglalta a legmagasabb csúcsot, a 2608-as Colbricon, a 9. hegyidandár magas hegységben kipróbált csapatai közé beékelve. Hogy pedig ehhez a turisztikailag is igen nehéz hegyi vállalkozáshoz a 9. hegyidandár parancsnoka a kerékpároszászlóalj legkiválóbb tisztjét és legénységét – és nem a maga csapatait – használta fel, bizonyossága annak, hogy rövid három havi együttműködés alatt felismerte a kerékpárosokban rejlő harci és erkölcsi értéket. Másként megindokolni nem lehet azt a tényt, hogy már két év óta Szerbiában és Dél-Tirolban hadbanálló 9. hegyidandár nem a maga magashegységben kipróbált és igen jó hírnévnek örvendő hegyi csapatainak legénységét és tisztjeit választja ki a Colbricon visszafoglalásához, hanem egy neki szervezetenként nem, hanem csak pillanatnyilag alárendelt idegen csapatát” [10; 53. o.]

Tehát a kerékpárosokat hegyi alakulatként vetették be, annak ellenére, hogy a mozgékonyaságra itt kisebb szükség volt. Ehelyett magashegyi harcban alkalmazták őket, a támadásban részt vevő Fazekas József így emlékezett vissza a rohamra: „...Itt ez a meredek, kimagasló szikla, az oldalába kötelek, be vannak vésvé póznák, nekitámaszkodva – ha a parancsot adom – felmászva, egy tolni, egy húzni, megsturmoljuk. Elosztott bennünket, most bújjunk a hegy tövébe, mert kezdődik az erős tűzérési támadás. Öt percig lönek, és már hallatszik: spicz-ék előre! – igen, de visszaesetek, mert az olaszok fejbe találták kézigránáttal. Gyerünk fiúk, hurrá, hurrá, elkezdünk ordítani és nyomjuk egymást, és húzzuk a kötélén és durungon, és nagy gyorsasággal elfoglaltuk a Colbricon... Miénk a hegy... 6-an maradtunk épségbe [negyvenen indultak], a zászlós úr örömeiben felállott a homokszákokból épített kis fedezék tetejére és veri össze a tenyerét: bravó, bravó, miénk a Colbrico – erre az olaszok felé leesik és többé ötet nem láttuk.” [11]

Az 1917-es év sem hozott változást a zászlóalj alkalmazásában. Mintegy tíz hónappal árokoszolgálat és állásharcok után júniusban rövid pihenő következett Trientben, majd a 3539 méter magas Mount Adamello gleccsereire kerültek védőállásba. Ezt követően, november 8-áig továbbra is menetek, pihenők és állásharcok váltogatták egymást a tirol arcvonalon, majd a Hétközség fennsíkára helyezték a

zászlóalj, ahol a tiroli arcvonalon az osztrák–magyar főerők előnyomulását támogató támadásának részesei voltak. A nagy hidegben vívott nehéz hegyi harcokban a zászlóalj komoly veszteségeket szenvedett, december 5-én a zászlóaljparancsnok is kórházba került fagyási sérülésekkel. Az alakulat vezetését rövid időre Kiss János százados vette át, aki december 25-én a Col d'Echele gerincének védelme közben súlyosan megsebesült. Ezekben a harcokban tüntette ki magát Tóth Zsámboki János törzsőrmester, szakasparancsnok (eredetileg honvéd kerékpáros), aki „amikor az olaszok mozgolódásáról tudomást vett, hat önként vállalkozó vakmerő emberével a két arcvonal között lévő elhagyott házhoz lopózkodott előre, hogy tájékozódást szerezzen az ellenség mozdulatairól. A házhoz érve, meglepődve vette észre, hogy azt már az olaszok tartják megszállva. Minthogy számra nézve egy sokkal erősebb osztaggal állott szemben, meglepő támadásra szánta el magát. Két kézigránát vágott be a ház ablakán és a robbanás okozta zűr-zavarban foglyul ejtette a bent lévőket. Megszállta a házat, melynek emeletéről gyilkos tűz alá vette a támadásra készülő olasz zászlóaljat. Az olaszok kénytelenek voltak visszavonulni. Tóth Zsámboki János négy nap és négy éjjel át védte a házat és hiúsította meg az ellenség minden megmozdulását. Kiválóan vitéz magatartásáért és eredményes működéséért arany vitézségi éremmel tüntették ki és tiszthelyettesé léptették elő” [12] december 28-án a zászlóalj tartalékba, majd pihenőbe került. E harcokban az alakulat állományában 96 főre zsugorodott.

ÖSSZEFOGLALÁS

1918 elején az olasz harctéren a monarchia harcoló kerékpáros egységeit teljesen átszervezték. A fent tárgyalt kerékpáros vadászzászlóaljból egy századot kiemeltek, helyette kapott egy újonnan szervezett önkéntes kerékpáros századot. Ugyanígy jártak el a megalakuló honvéd kerékpáros zászlóaljjal is (amelynek története a Haditechnika 2020/5. és 2020/6. számaiban olvasható). A kiemelt egy-egy kerékpáros századból és egy újabb önkéntes kerékpáros századból egy újabb kerékpáros zászlóaljat állítottak fel. Ezzel az átszervezéssel az elsőként felállított császári és kerékpáros vadászzászlóalj története befejeződött. Az alakulat működése alatt 2228 fő öszvesztéséget (halott, sebesült, eltűnt) szenvedett, tagjai közül Arany Vitézségi Érmel négyen érdemeltek ki (egy tiszti, három legénységi). Az alakulat volt parancsnokai (Schönner Odilo, Kiss János) meghatározó szerepet játszottak az első világháború után a honvédség kerékpáros csapatnémetének kialakításában és alkalmazásában.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- [7] vitéz Schönner Odilo, „A kerékpáros zászlóalj a Monte Pianon 1915-ben” *Magyar Katonai Szemle*, 1933.;
- [8] „Lerch Antal Cs. és kir. 20. kp.szd.” <http://www.hungarianarmedforces.com/hosoknaptara/2015/150926.htm> (Letöltve: 2021.9.6.);
- [9] Az Ujság, 1915. február (13. évfolyam, 32–59. szám) 1915-02-09 / 40. szám;
- [10] Schönner Odilo, „Kerékpárosok magas hegyiségben való alkalmazhatósága.” *Magyar Katonai Szemle*, 1934.;
- [11] „Fazekas József világháborús naplójából” *Trianoni Szemle* 9, 3–4. szám, (2017): 149–151. o., közreadja: Kocsis Sándor;

- [12] „Tóth-Zsámboki János hv.kp.zlj.” <http://www.hungarianarmedforces.com/album/OA/1468.htm> (Letöltve: 2021.9.6.);
- [13] Forrás: https://arsmilitaria.blog.hu/2021/01/28/drotszamar_a_hadseregben (Letöltve: 2021.9.6.);
- [14] Forrás: <http://signum-laudis.hu/keptar/kepek/5404-tokes-bela-hadnagy> (Letöltve: 2021.9.6.);
- [15] Forrás: <http://www.fahrradsalon.at/wp-content/uploads/2017/03/H6P5723.jpg>;
- [16] Forrás: <http://www.fahrradsalon.at/wp-content/uploads/2017/03/H6P5746.jpg>;
- [17] Forrás: <http://www.fahrradsalon.at/wp-content/uploads/2017/03/H6P5750.jpg>.

JEGYZETEK

- 11 Maribor (SK), Graz (A), Břeclav (CZ), Oświęcim (PL).
- 12 Schönner Odilo, schönndorni altábornagy, vitéz, schönndorni, (Budapest, 1877. – Eger, 1958). Hivatásos tiszti pályáját a 3. császárvadász ezrednél (3. k.u.k. Tiroli Jägerregiment) kezdte, majd Munkácson a 78. honvéd gyalogdandár segédtisztjeként szolgált. 1908. előtt került a 11. tábori vadászzászlóalj kötelékébe. 1914. augusztus 5. – 1917. december 9. között látta el a kerékpáros zászlóalj parancsnoki teendőit. A két háború között jelentős szerepet játszott a Magyar Királyi Honvédség kerékpáros csapatnémetének megszervezésében.
- 13 Kummer Heinrich Freiherr von Falkenfeld lovassági tábornok (1852–1929) parancsnoksága alatt létrejött alkalmi erőcsoportosítás, amelynek fő erői a császári és királyi 7. lovashadosztály, valamint a császári-királyi 95. és 106. Landsturm gyaloghadosztályok voltak.
- 14 Tótkés Béla főhadnagy (Hajdúszoboszló, 1889. – Nowy Sącz, 1914.). A 11. vadászzászlóalj kötelékében szolgált, a harctéren a 11. kerékpáros vadászzászárad alantós tisztje volt. A hivatalos veszteségi adatbázis szerint december 29-én halt hősi halált. Nowy Sącz (Lengyelország) temetőjében temették el, majd maradványait a Hajdú-Bihar megyei Kabára szállították.
- 15 Isonzó-csatáknak az Isonzó (mai nevén Soča) folyónál, a mai Szlovénia és Olaszország területén, az Osztrák–Magyar Monarchia és Németország, illetve Olaszország csapatai között lezajlott 12 nagyobb összecsapást nevezzük. Az említett második isonzó csata 1915. július 18. és augusztus 3. között zajlott le, becslések szerint körülbelül 90 000 ember vesztette életét az összecsapás során.
- 16 A csata későbbi fázisában a honvéd alakulatok nagy véráldozatok árán birtokba vették a stratégiai jelentőségű Monte San Michele-t, amely az 1916. augusztus 6–17. között lezajlott 6. isonzó csata során került végleg olasz kézre.
- 17 Klausz Kálmán főhadnagy (Sopron, 1887. – Monte Piano, 1915.). Koporsóját 1925. október 30-án szállították haza. Sopronban, a Balfi úti temetőben nyugszik.
- 18 Toblach (olaszul Dobbiaco), Dél-Tirol. Dobbiaco, I.
- 19 Sexten (olaszul Sesto) település az észak-olaszországi Dolomitokban, Dél-Tirol. Sesto, I.
- 20 Személyükről további információ nem áll rendelkezésre.
- 21 Trento, I.
- 22 Kiss János, vitéz, altábornagy (Erdőszentgyörgy, 1883. – Budapest, 1944.) a háború eleje óta a 11. kerékpáros vadászzászárad parancsnokaként teljesített harctéri szolgálatot, 1917. december 5-étől december 25-ei sebesülései a zászlóalj-parancsnoki teendőit látta el.
- 23 A hivatalos veszteségi adatbázisban nem szerepel egyértelműen azonosítható módon. Nem zárható ki, hogy azonos azzal a Fábrián Istvánnal, aki az 1917. 04. 04-én megjelent „Hírek a sebesültekről és betegekről” című összeállításban szerepel, rendfokozat nélkül, feltüntetett alakulata a 19. vadászzászlóalj volt. 1899-ben Bőnyrételepon született, elesett fejlődés következtében 1916. 12. 21-én, de a rendfokozat hiányában és az időbeli eltérés miatt az azonosság nem jelenthető ki egyértelműen. Eredeti alakulata a magyar királyi 14. honvéd gyalogezred volt, 1916. március 18-án a Marter melletti ütközetben kiérdemelte az Arany Vitézségi Érmel.
- 24 Kiss Sándor, *Emlékeim Kiss János altábornagyról*. Budapest: Zrínyi Katonai Kiadó, 1979., 106. o.